

Spomienka na habursko-čertižňanskú vzburu
v roku 1935

MICHAL RJABIK

A RECOLLECTION OF THE REVOLT OF 1935 IN VILLAGES HABURA AND ČERTIŽNÉ by Michal Rjabik

*

EINE ERINNERUNG AN DIE REVOLTE VON 1935 IN DER GEMEINDEN HABURA UND ČERTIŽNÉ von Michal Rjabik

Ako v každej inej postkomunistickej krajine, aj v Československu – a špeciálne na Slovensku – vyvstala po roku 1989 otázka nového hodnotenia národných dejín, respektíve hľadania historickej identity ako takej. Pokiaľ ide o obdobie 20. storočia, medzi historikmi a intelektuálmi vôbec prevládol názor, že najpozitívnejším a najprínosnejším bolo obdobie 1. ČSR. Medzivojnové Československo sa neraz označovalo ako „ostrov slobody a demokracie“, zvyrazňoval sa masarykovský „humanizmus“ kladený do kontrastu s neskoršími nedemokratickými režimami.

Tento trend sa ešte zvýraznil v posledných rokoch, keď našu spoločnosť (najmä však médiá) ovládla ideológia tzv. politickej korektnosti. Kým v prípade 1. SR si táto nová ideológia vyžaduje negatívne hodnotenie, ba priam totálne odsúdenie, v prípade 1. ČSR je to presne naopak. Z masarykovskej republiky sa stal priam ideál, pričom sa úmyselne obchádzajú aj mnohé závažné negatíva, ktoré boli verejne známe či publikované v predchádzajúcich desaťročiach. Nositelia hlasov kritických k 1. ČSR (a jej hlavným predstaviteľom) sú spájaní s „extrémizmom“. Výsledkom je vytvorenie takého spoločenského ovzdušia, že predstaviteľovi 1. SR si dnes nik nedovolí odhaliť ani len malú pamätnú tabuľku, no v prípade predstaviteľa 1. ČSR sa, naopak, demonštratívne odhaľuje socha v nadživotnej veľkosti. Domnievame sa, že dnes, vyše 70 rokov po zániku tohto politického útvaru treba jednotlivé historické periódy 20. storočia hodnotiť objektívne a vyvážené. V prípade 1. ČSR to značí, že okrem

dnes často vyzdvihovaných a nepopierateľných pozitív nemožno zabúdať ani na negatíva. Možno najväčším boli problémy sociálno-ekonomického charakteru. ČSR nebola schopná státisícom vlastných občanov zabezpečiť prácu, ani základnú obživu. V mnohých regiónoch sa situácia oproti predvojnovému obdobiu zhoršila. Najmä v období hospodárskej krízy, keď existovali celé hladové doliny, kde situácia ľudí hraničila priam so zúfalstvom. Dôsledkom bolo masové vystaňovanie, demonštrácie či štrajky. Súdobé propagandy – či už išlo o komunistickú alebo ľudácku – si lepšie „podnety“ pre svoje pôsobenie azda ani nemohli priat’..

V polovici 30. rokov, v marci 1935, došlo k výbuchu sociálnej revolty aj v prevážne rusínskych obciach severovýchodného Slovenska. V Habure a Čertižnom sa tunajší maloroľníci postavili proti zástupcom čl. štátu – exekútorom a žandárom, ktorí im siahali na ich skromné majetky, pričom dvoch členov žandárskej asistencie zabil. Tieto búrlivé udalosti boli spomínané v komunistickom období aj v publikáciách celoštátneho rozsahu a významu – spomeňme tu aspoň vyše 700-stranové kalendárium *Česko-slovenské dejiny v datech* z roku 1986: „13. – 14. marec 1935 – Rolnícka vzpoura v Čertižněm a Habuře. Vznikla jako protest proti exekucím.“

Po roku 1990, v akomsi opare demokratizácie, sa pozornosť sústredila na vyhľadávanie „demokratických tradícií“. Mnohé pre 1. ČSR nepríjemné fakty akoby zmizli. Len okrajovo sa spomenú historikmi, ešte menej v publicistike či médiách. Dnes už málokto vie, že počas necelých 20 rokov demokratickej ČSR došlo k až 84 prípadom bodákových útokov či strelby žandárov do ľudí, ktorí demonštrovali za svoje sociálne práva; ich výsledkom bolo 119 mŕtvych. Na porovnanie – žandárstvo „totalitného režimu“ slovenského štátu neusmrtilo ani jediného demonštrujúceho robotníka. Ba po svojich robotníkoch ani nestrieľalo. Ako historici sa nazdávame, že občas treba ísť aj proti prúdu a pripomenúť aj „odvrátené“ fakty. Jednak preto, aby sme neskĺzli do nekritického vychvaľovania jednej dejinnej epochy a paušálneho odsudzovania inej. A možno ešte viac preto, aby sme si v dnešnej blahobytnej dobe priblížili tvrdé časy, v akých vyrastala generácia našich starých a prastarých rodičov. Názorovou ukážkou týchto časov je aj nasledujúca spomienka jedného z posled-

ných žijúcich pamätníkov a účastníkov akcie – Michala Rjabika, rodáka z Habury.

Rjabik je známejší ako vojnový veterán, konkrétne ako jeden z posledných žijúcich bieloruských partizánov. Koncom vojny bol politicky prenasledovaný a väznený. Po roku 1945 bol vojakom z povolania, dnes je podplukovníkom vo výslužbe. Je takisto autorom viacerých knižných prác o partizánskom odboji v ZSSR. Aj vo vysokom veku je pisateľsky stále činný. Čo je tiež dôležité, na rozdiel od mnohých iných vojnových veteránov či niektorých vojenských historikov si zachoval aj pomerne triezvy pohľad na partizánske hnutie i ZSSR. Autor týchto riadkov si veľmi cení, že s Rjabikom mohol dlhé hodiny otvorene diskutovať o mnohých problematických otázkach našej najnovšej histórie. Pri jednom zo spoločných stretnutí v roku 2010 nám poskytol aj nižšie uvedenú spomienku, koncipovanú rok predtým. Jej znenie prešlo menšími redakčnými úpravami.

Habursko-čertižňanská vzburá

Celosvetová hospodárska kríza, ktorá trvala niekoľko rokov, katastrofálne postihla robotnícku triedu a maloroľníkov, najmä v horských a podhorských oblastiach. Tu ani za žobráciu cenu dopestovaných poľnohospodárskych produktov nebolo tieto komu predať, lebo v dôsledku veľkej nezamestnanosti sa všeobecne – a na minimum – znížila spotreba produktov u širokej vrstvy pracujúcich ľudí. Kritická situácia nastávala najmä na jeseň, keď bol trh presýtený hydinou, ktorú dodávali malovýrobcovia. Presýtenosť trhu viedla k tomu, že cenu poľnohospodárskej produkcie neurčoval výrobca, ale kupujúci, čím bol maloroľník existenčne nútený predať svoje výrobky za cenu, ktorú mu ponúkol kupujúci. A za takýchto okolností malovýrobca na trhu nedostal ani zďaleka takú finančnú čiastku, aby mohol pokryť aspoň náklady na jej výrobu a získať finančné prostriedky na pokrytie chodu hospodárstva i potreby života rodiny.

O aké výdavky najmä išlo? V každej rodine bolo mnoho detí, ktoré bolo potrebné zaobuť a ošatiť, aby mohli chodiť v zime do školy. Takmer v každej rodine boli dievčence, ktoré bolo potrebné tiež slušne obliecť a pripraviť nejaké skromné veno na vydaj. V rezerve mať zopár korún na nákup margarínu, soli, petroleja, opravu voza, podkutie koňa a v neposlednom rade nechať aspoň sto korún do nového roka, aby bolo čím zaplatiť štátu daň z nehnuteľnosti a ďalšie drobné výdavky. Obyčajne práve v tom bol veľký problém, lebo na toto už malovýrobcovia nemali financie, a tak si museli ísť k úžerníkom požičiavať potrebnú finančnú čiastku až s päťdesiatpercentným úročením!

Ak si maloroľník – obyčajne u Žida – požičal sto korún, koncom roku musel úžerníkovi buď vrátiť 150 korún, alebo za túto čiastku úžerníkovi dodať poľnohospodárske výrobky, alebo odpracovať na jeho pozemku.

Pozrime sa, aká tu bola relácia práce a produktov. Úžerník dlžníkovi z pôžičky odpočítaval za jeden deň práce (od svitu do mrku) 5 korún, za fúru dreva 5 – 7 korún a za deň rezania dreva 5 korún. Slepacie vajíčko stálo v zime 20 halierov, v lete 10 halierov, kilová sliepka 2 – 3 koruny a podobne.

Za tejto ohromnej biedy každý rok s príchodom marca musel roľník štátu, ktorý roľníctvu v ničom nepomáhal, odviesť daň z nehnuteľnosti. Ak túto daň včas nezaplatil, musel roľník počítať s tým, že štát bude túto čiastku vymáhať exekúciou. Štátny exekútor bol v týchto veciach tak necitlivý a krutý, že za sto korún nezaplatenej dane z nehnuteľnosti za asistencie žandárskej eskorty gazdovi z jeho maštale odviezol aj poslednú kravičku, alebo dve kozy! Pričom – opakujem – štát absolútne v ničom maloroľníkovi nepomohol!

A ako to bolo (a to nielen) v roku 1935?

Obecný bubeník, idúc koncom februára 1935 hore Haburou, vyhlásoval, aby si každý občan do konca februára 1935 vyrovnal podlžnosti so štátom, čo sa týka dane z nehnuteľnosti. Lebo ak tak neurobí, túto otázku vyrieši štátny exekútor. Veru, nebola to radostná správa pre chudobných maloroľníkov, ktorí zápasili s veľkým nedostatkom financií. Týkalo sa to najmä rodín, u ktorých bol veľký počet malých detí. U týchto rodín rok čo rok vznikala priam katastrofálna situácia. To nútilo maloroľníkov zamýšľať sa, ako zachrániť rodinu, ako zachrániť svoje malé hospodárstvo pre budúce roky a u mnohých roľníkov i ako zachrániť kravičku živiteľa rodiny, aby ju exekútor nevyviedol z maštale. Ostala tu len jediná možnosť, a to postaviť sa na odpor štátnemu exekútorovi a štátnej ozbrojenej moci. I keď, samozrejme, maloroľníci dobre vedeli, že svojím konaním štát nezburajú. Mysleli si však, že aspoň ho donútia oddialiť exekúciu.

A tak, chtiac-nechtiac prišiel nešťastný marec 1935. Ako sa to všetko začalo?

14. marca 1935 bol vcelku príjemný večer, ktorý vylákal haburskú mládež z vyšného konca obce na most, kde sa každý rok za dobrého počasia tradične stretávala, aby si tu zaspievala, zatancovala. V tej najlepšej tancovačke prišiel medzi nás dospelý občan obce, Michal Kučka, ktorý si s nami zaspieval a zatancoval karičku. Keď sme dospievali a dotancovali, v rámci krátkej prestávky si nás, neplnoletých mládencov, Kučka zavolał bokom a v priateľskej besede nám, okrem iného, povedal, že s Nikolajom Uramom sledovali okresného exekútora, že už na bicykli chodí do susednej obce Čertižné a tam vykonáva exekúciu u malých roľníkov, ktorí

nezaplatili daň z nehnuteľnosti. Takýto osud stihne aj Haburčanov, a tomu vraj treba nejako zabrániť, oddialiť exekúciu.

Pravda, Kučka nám neoznámil, kto tak rozhodol. Ale nás, mládencov, to ani nezaujímalo. Potom Kučka pokračoval. Vraj, ak nasledujúci deň, 15. marca 1935, pôjde exekútor do Čertižného, že by sme mali ísť do Čertižného a nejakým spôsobom mu zabrániť vo vykonaní exekúcie v rodine Dimunovcov. Náš kolektív neploletých mládencov s Kučkovým návrhom súhlasil aj v tom, že ak bude potrebné takéto opatrenie urobiť ráno, 15. 3. 1935, sústredíme sa pri obecnom úrade a spoločne pôjdeme do Čertižného. Zabezpečenie sústredenia mládencov si na seba zobral Kučka.

Prišlo ráno 15. marca 1935. Asi po ôsmej hodine ráno exekútor na bicykli prešiel Haburou. V tú chvíľu sa ako na zavolanie k obecnému úradu začali schádzať haburskí mládenci. K obecnému úradu prišli ako prví Nikolaj Uram a Michal Kučka, a tak sa za niekoľko málo minút pri obecnom úrade zhromaždila pekná skupinka mládencov a tá mohla pod Kučkovým vedením vyraziť do Čertižného. K tejto skupinke mládencov zhromaždených pri obecnom úrade sa ešte pridalo pár mládencov z horného konca obce, keď skupina tadial prechádzala.

Neviem, prečo s nami išiel len Michal Kučka a Nikolaj Uram zostal doma.

Naša skupina kráčala pomerne rýchlym krokom, lebo Kučka sa obával, aby sme neprepásli moment, keď exekútor začne konať a vyvedie Dimunových kravičku z maštale.

Čertižné bolo od Habury vzdialené asi 3 km. Keď sme prešli asi polovicu cesty, náš vedúci Kučka zastavil našu skupinu, vytiahol si z vrečka menšie kliešte, podišiel k telefónnemu stĺpu a rýchlo sa šplhal hore k telefónnym drôtom. Kliešťami ich prestrihol a keď zliezol zo stĺpa, usmial sa popod nos a poznamenal: „Žandári v Medzilaborciach sa už istotne nedozvedia, čo sa deje v Čertižnom!“

Pravdupovediac, ani členovia našej skupiny nemali predstavu o našej činnosti po príchode do Čertižného. O tom ale vedel náš vedúci Kučka. Ale aj nám sa začala rysovať. Keď sme prišli k Čertižnému, zastavili sme sa pri kope rozdrveného kameňa, ktorý slúžil na zasypávanie výtlkov na

štrkovej ceste. Kučka nám odporučil, aby sme si do vreciek nabrali kamennú „muníciu“, že ju budeme potrebovať na „boj“ s exekútorom a jeho ochrancami žandármí. Len čo sme sa zásobili kameňmi, pokračovali sme v pochode a čoskoro sme vkročili do obce. O pár minút sme prišli k dedinskej krčme. Tá sa ešte aj dnes nachádza v strede obce a popri nej tečie horský potok, ktorý sa vlieva do rieky Laborec, vyvierajúcej z lesa pri slovensko-poľskej štátnej hranici.

Obecná krčma sa nachádza tesne pri hradskej a na ľavom brehu potoka. Na pravej strane popri potoku je obecná cesta a popri nej sa nachádzalo niekoľko rodinných usadlostí. Medzi nimi aj usadlosť rodiny Dimunovej, ktorá je od krčmy vzdialená na pohodenie kameňom. Keď naša „haburská skupina“ asi dvadsiatich neplnoletých mládencov prišla ku krčme, naskytol sa nám pri Dimunovom dome tento obraz: Pavel Dimun, hlava rodiny, stál s roztrhnutými rukami vo dverách maštale a taktó bránil exekútorovi vstúpiť do maštale. Exekútor, za ktorým stáli dvaja čertižanskí žandári a tiež ako exekútor revali na Dimuna, aby v mene zákona vpustil exekútora do maštale. V strede dvora stála a srdcervúco plakala Dimunova manželka, ktorú strašil jeden z troch žandárov a bránil jej ísť k manželovi. Bol to otriasajúci pohľad, ako obaja manželia bránili exekútorovi a žandárom vykonať exekúciu kravičky – jedinej živiteľky rodiny.

A veru, členovia našej skupiny sa nemohli na tú otrasnú scénu pozerat', preto náš vedúci, Michal Kučka, začal na plné hrdlo kričať na pani Dimunovú, aby odišla do domu, lebo svojou prítomnosťou na dvore pri žandárovi nám bráni hádzať kamene na žandárov a exekútora, ktorým sme chceli zabrániť vykonaniu exekúcie ich kravičky. Pani Dimunová veľmi skoro pochopila Kučkovo volanie, lebo plačúc odišla z dvora do izby. Tak nám umožnila spustiť spŕšku kameňov na žandára, ktorý doposiaľ strážil pani Dimunovú a už strieľajúc do vzduchu reval, aby sme sa v mene zákona rozišli, lebo bude strieľať do nás. No keďže sa naša skupina stále nerozhádzala ani nezutekala, exekútor rýchlo utiekol do záhrady. Ostávajúci dvaja žandári sa pridali k svojmu kolegovi, rýchlo opustili Dimunov dvor, behom preskočili potok a strieľajúc do vzduchu kričali, aby sme sa rozišli, lebo budú strieľať. Tak žandári začali našu

skupinu vytláčať od potoka a krčmy a my sme už boli nútení ustupovať smerom do Habury. Pravda, už sme do nich prestali hádzať kamene, aby sme ich nevyprovokovali k strel'be do našich radov. Pritom podčiarkujem, že z našej skupiny nik nepodľahol panike – ustupovali sme pomalým krokom smerom do Habury.

Žandárska kasáreň sa nachádzala na dolnom konci Čertižného. Keď nás žandári vytlačili poniže kasárne, žandári zutekali na dvor kasárne a zmizli za múrmi budovy. Vtedy sa naša skupina vrátila pred kasáreň a kameňmi rozbila tri či štyri okná na kasárni, ktoré priliehali k ceste. Potom, s vedomím, že sme exekútorovi zabránili vykonať exekúciu v rodine Pavla Dimuna, sa naša skupina na čele s Kučkom okolo obeda vrátila do Habury.

Keď sme s Kučkom prišli k budove obecného úradu, ja som išiel domov a Kučka išiel do Uramovho dvora, kde sa nachádzal hlúčik členov komunistickej strany, ktorí živo o čomsi debatovali. Keď k nim Kučka pristúpil, stíchli. Bolo vidieť, že mu dali slovo a on ich následne informoval o výsledku činnosti mládencov v Čertižnom.

Bolo asi okolo štvrtej hodiny poobede, keď k nám prišiel môj rovesník, Štefan Štec, ktorý mi oznámil, že sa niečo vážne pripravuje, ale čo, to mi nevedel povedať. Nato som sa obliekol a obaja sme išli k Uramovi, kde stále niekto pobehoval. Tu sme sa dozvedeli, že z Medzilaboriec prišla správa, že asi večer do Čertižného pôjde skupina žandárov na posilnenie tamjšej žandárskej stanice a že na základe tejto správy haburskí komunisti hodlajú urobiť nejaké opatrenie, aby zabránili žandárom z „Laborca“ pokojne sa dostať do Čertižného. Dozvedeli sme sa aj to, že v prípade, ak skutočne k nejakým opatreniam dôjde, budú večer haburskí chlapi zvolaní k obecnému úradu zvonením cirkevného zvona. Nato som sa vrátil domov, aby som večer nakŕmil a napojil dve kravičky a koňa a urobil poriadok v maštali. Keď som túto prácu v maštali urobil, vyšiel som na ulicu a zahľadel som sa smerom k Uramovým, kde som opäť uvidel skupinu chlapov, ktorí živo diskutovali. Aj v dôsledku zamračenej oblohy už viditeľne rýchlo sadala nad obec nočná tma. Stále prichádzali nové a nové správy o vývoji situácie okolo žandárov. Ostal som v Uramovom dvore

a s napnutým sluchom som počúval, čo sa deje v obci a Medzilaborciach a čo sa pripravuje. Nad obcou sadla už poriadna nočná tma, keď k Uramovi prišla na bicykli skupina chlapov z Medzilaboriec pod vedením občana Cupera, ktorý Haburčanom oznámil, že laboreckí žandári sa skutočne pripravujú ísť do Čertižného, ale ešte čakajú na žandárov z Humenného. Akonáhle títo prídu do Medzilaboriec, spoločne tam vyrazia. Keď si haburskí komunisti vypočuli horeuvedenú správu, o chvíľu sa rozozvučali ťažké zvuky veľkého cirkevného zvona, ktoré haburským chlapom oznamovali, aby išli k obecnému úradu. Nato som opustil Uramov dvor a išiel som domov, aby som rodičom oznámil, čo sa deje v obci a čo Haburčania pripravujú žandárom, keď pôjdu do Čertižného.

Keď som prišiel od Urama k nášmu domu, stretol som financa Jeřábka s jeho manželkou a malými deťmi. Išli k nám, že vraj Haburčania môžu zaútočiť na finančnú kasáreň, tak chcú malé deti uchrániť pred preľaknutím. Len čo som stratil pár slov s manželmi Jeřábkovými, prišiel k nám sused Pavel Ligus. Keď ma videl s Jeřábkovými, opýtal sa, či môj otec už nespí a či by som ho nemohol zavolať von na dvor. Nato sused Ligus ostal stáť na dvore a ja som s Jeřábkovými išiel dnu do nášho domu a povedal som otcovi, že na dvore ho čaká sused Ligus, ktorý chce s ním hovoriť. Nato si otec prehodil zimný pracovný kabát a šli sme obaja von. Len čo sa obaja susedia navzájom pozdravili, sused Ligus otcovi povedal, že má za úlohu z dvora pretiahnuť štyri či päť bukov, ktoré má pripravené na hrady na povalu do maštale, ale s jedným koňom po štrkovej ceste to nie je možné. Chcel, aby otec postrojil kobyľu a šiel mu pomôcť pretiahnuť buky, z ktorých chcú haburskí chlapi na zákrute cesty pri Holíkovcoch vybudovať prekážku, ktorá by aspoň načas zastavila žandárske autá idúce do Čertižného. Nato mi otec povedal, aby som postrojil kobyľu a on sa šiel lepšie obliecť, lebo večer bol dosť chladný. Kým sa obliekal, ja som postrojil kobyľu a potom s ňou odišiel k Ligusovcom. Ja som sa vrátil k chlapom, ktorí už stáli pred obecným úradom. Boli tu aj chlapi z Medzilaboriec.

Asi o pol hodiny jeden z chlapov prišiel k hlúčku chlapov a oznámil im, že buky sa už nachádzajú na cestnej zákrute, aby išli pomôcť postrojiť

zátarasu. A tak sme pred obecným úradom ostali len traja, a to Pavel Šteňko, Štefan Štec a ja. Za chlapmi sme nešli len preto, aby sme im v práci neprekážali, lebo nás mladých považovali za školákov. Po zhotovení cestnej prekážky, ktorú autá nemohli obísť, sa všetci chlapi vrátili k obecnému úradu, kde boli rozdelení do troch skupín. Tieto jednotlivé skupiny sa potom rozišli do troch záhrad, a to do Holíkovej, Vovčkovej a Ladykaninej. Najviac chlapov aj nás, školákov, išlo do Holíkovej záhrady, lebo tu bola veľká šopa, plná narezaného a nakálaného dreva, ktorým sme sa zásobili a ktoré sme potom hádzali na žandárov a ich auto.

Príprava na naše stretnutie so žandarmi prebiehala rýchlo, ale všetko sa splnilo.

Bola veľmi tmavá noc a nákladné žandárske autá sme zbadali podľa svetiel reflektorov, keď vošli do obce. Chlapi usúdili, že autá obcou prechádzajú veľmi pomaly, a tak nám ešte ostal čas na lepšie predzásobenie sa drevom. Keď sa autá priblížili ku kostolu, kde sa nachádzala pomerne ostrá zatáčka a následne taká istá zatáčka aj pri Uramovi i ďalšia zatáčka pri Holíkovi, značne spomalili. Malou rýchlosťou prišli až k tretej zatáčke, na ktorej bola zhotovená naša zátarasa. Vodič vedúceho auta zrejme prekážku na ceste zbadal včas, lebo auto zastavil tesne pred ňou. Vodič auta a veliteľ vezúcich sa žandárov na aute sa chvíľku zvedavo dívali na prekážku a rozmýšľali, čo s ňou urobiť. Nato veliteľ žandárov opustil kabínu auta a išli odpratávať prekážku z cesty. Vtedy veliteľ haburských chlapov hlasne zapískal, čo pre všetkých chlapov znamenalo kúskami dreva, ale aj kameňmi, privítať žandárov v Habure. Na toto znamenie sa spustila sprška dreva a kameňa na dve nákladné autá a na žandárov, ktorí vyskakovali na cestu spod cely na autách. Žandári nielenže vyskakovali z áut, ale už aj z plných hrdiel volali: „V mene zákona, rozíd'te sa, lebo budeme strieľať!“ A už aj strieľali do vzduchu. No Haburčania nachádzajúci sa v záhradách, ukrytí za plotmi, odhodlane pokračovali vo svojej „práci“. Zo žandárov jedni chránili autá a druhí odľahovali skrížené buky z cesty, aby mohli pokračovať v ceste. Táto „bitka“, keď na jednej strane Haburčania hádzali kúsky dreva na žandárov a na druhej strane revali žandári, sústavne strieľajúc do vzduchu, trvala dotiaľ, kým si žandári ne-

sprejzdnili cestu a neodišli smerom do Čertižného. Žandárske nákladné autá však ešte ani vtedy nemali voľnú cestu. Sotva došli na horný koniec obce, pri usadlosti Sekelu im Haburčania z horného konca tiež pripravili na ceste podobnú prekážku i „privítanie“, ako to bolo v strede obce. Bol tu však rozdiel, lebo chlapi z horného konca sa žandárom postavili nielen drevom a kameňmi, ale aj paľbou z ťažkého guľometu, ktorý sa v Habure zachoval ešte z prvej svetovej vojny. Vznikol tak incident medzi Haburčanmi a ozbrojenou štátnou mocou Československej republiky.¹

Po uvedených dvoch incidentoch Haburčanov s ozbrojenou mocou, ktoré sa odohrali v neskorých večerných hodinách 15. marca 1935, bola noc v obci pomerne kludná. No atmosféra bola nasýtená strachom a obavami z ďalšieho vývoja. Veď každému súdnemu občanovi bolo jasné, že československá vláda a jej minister vnútra vec nenechajú bez povšimnutia. Nikto však nevedel, akou formou sa Haburčanom pomstia.

Prišiel 16. marec a Haburčania sa takmer zdržiavali vo svojich obydlíach. Život na uliciach vytvárali iba hliadky žandárov z Medzilaboriec a Humenného, ktoré obec neopustili ani v nočných hodinách. V tento deň sa medzi obyvateľmi obce povrávalo, že v nočných hodinách po skončení incidentu na hornom konci z obce zmizli dvaja chlapi, a to Nikolaj Uram a Michal Kaščík. Zmizli, akoby sa pod nimi prepadla čierna zem.

V nočných hodinách zo 16. na 17. marca 1935 štátna moc do Habury prisunula z českých zemí niekoľko sto žandárov, ktorí hermeticky obkľúčili a uzavreli obec, aby z nej nikto neušiel. Ani v priebehu dňa žandári nepustili z obce nikoho von. Žandári však nielenže obec obkľúčili, ale aj zosilnili hliadkovanie v obci. Tieto opatrenia medzi obyvateľmi obce vyvolávali strach a obavu, že tunajší národ bude postihnutý a potrestaný. Len sa nevedelo, akým trestom a akým spôsobom.

Bolo asi okolo 10. hodiny 17. marca 1935, keď žandárska eskorta prišla do domu Nikolaja Dimuna (1915), aby ho zatkla pre účasť na vzbure

¹ Tu treba doplniť informáciu, ktorá je z historického hľadiska podstatná, no ktorú Rjabik v pôvodnom texte (vzhľadom na vzťah ku svojim rodákov) zamlčal. A to, že pri strelbe zo spomenutého guľometu boli dvaja žandári zabíjajú. Dvaja hlavní pozoriví zo strelby onedlho z ČSR emigrovali, tretí, ktorý mal byť v incidente takisto zapletený, tu ostal a bol žandármi kruto zbitý. Jeho meno sa spomína aj v texte.

Haburčanov proti štátnej moci, ktorá biedny ľud nemilosrdne vykorisťovala. Keď jeho matka Mária Dimunová videla, že žandárska eskorta spútala jej syna, rázne sa postavila na obranu syna a pustila sa holými rukami do ozbrojených žandárov. To žandárov tak popudilo, že zobrali svoje pendreky a pani Dimunovú i jej syna Nikolaja Dimuna do krvi zmlátili. Takto zakrvavených a zmlátených ich potom žandári, priam ako feudálni drábi, hnali z horného konca obce do školy v strede obce. Treba dodať, že žandári sa po príchode do školskej budovy neuspokojili len s mlátením Dimunovcov, ale pokračovali ďalej vo svojej „humánnej“ práci až do tej doby, pokiaľ sa ich obeť od bolesti z týrania a bitia nepomohli a nepošpinili. Takýto osud stíhol potom i ďalších 27 Haburčanov, ktorých – priam na smrť zmlátených – potom ako dobytok nahádzali na korby nákladných áut a odviezli ich do košického väzenia. Aj tam ich počas ďalšieho výsluchu uštedrovali humánnou československou demokraciou.

Zmlátení haburskí občania si v košickom väzení posedeli niekoľko týždňov. Ktovie dokedy by si tam odpykávali trest, keby v československom parlamente neboli komunisti, ktorí svojím vystupovaním kritizovali štátnu ozbrojenú moc, ktorá sa barbarsky zachoval k Haburčanom. Komunisti tým dosiahli, že zmlátení a uväznení občania boli z väzenia prepustení.

A čo môj otec Fedor Rjabik?

Keď sa otec, ktorý Pavlovi Ligusovi pomohol pretiahnuť buky z jeho dvora na cestnú zatáčku na vybudovanie cestnej prekážky, dozvedel, ako žandári zaistených chlapov katujú s pendrekmi po chodidlách, zadku a hlave, tak si na seba obliekol troje doma tkaných a zhotovených nohavíc a so strachom očakával žandárov, že si prídu aj pre neho. A nemýlil sa, lebo asi okolo obeda prišli aj k nám traja žandári zaistiť a zobrať si aj otca na katovanie. Ale práve v túto dobu sa u nás nachádzal financ Jeřábek, ktorý pred došlými žandármi vyhlásil, že v inkriminovanej dobe 15. marca 1935 sa so svojou manželkou nachádzal v našej domácnosti a môj otec sa po celú dobu zdržiaval doma. Táto výpoveď financu Jeřábka uchránila môjho nemocného otca od žandárskeho bitia a katovania.

Je potrebné zmieniť sa i o aktívnych účastníkoch haburskej vzbury: Nikolajovi Uramovi (1909 – 1959) a Michalovi Kaščíkovi.

Obaja títo Haburčania sa zúčastnili na strete so žandármami na hornom konci obce. Keď sa skončila vzájomná potýčka, nevrátili sa už domov, ale uvedomujúc si svoju vinu išli priamo z „bojového poľa“ pešo rovno do Stropkova. Tam sa ukryli v konšpiračnom byte slúžiacom dobrovoľníkom, ktorí išli do Španielska bojovať proti španielskym fašistom v španielskej revolúcii. Totiž, keď v Španielsku vypukla revolúcia, Nikolaj Uram sa tam hlásil ako dobrovoľník. Ľavicová organizácia, ktorá v Československu organizovala dobrovoľníkov, však Urama požiadala, aby ešte nevycestoval, ale pomohol im na východnom Slovensku získavať ďalších ľavicovo orientovaných dobrovoľníkov a tiež zbierať finančné prostriedky pre španielskych bojovníkov. Túto prácu vykonával so svojím pomocníkom Pavlom Onufrákom (1905 – 25. 12. 1944 padol vo vojne).

Keď sa Uram a Kaščík dostali do Stropkova, niekoľko dní sa zdržovali v konšpiračnom byte, potom sa za pomoci spomenutých ilegálnych pracovníkov premiestnili do Košíc. Z Košíc šli do Budapešti, odkiaľ Kaščíka zobrala jeho sestra do Ameriky a Uram odišiel do Španielska.

Nikolaj Uram mal smolu, lebo ako príslušník vojenskej jednotky, ktorá niesla meno Klementa Gottwalda, vtedy predsedu Komunistickej strany Československa, bol ťažko ranený. Ale mal aj šťastie, že ranených ľavicových španielskych bojovníkov brala francúzska vláda do Francúzska, kde sa liečili zo zranenia. A tak bolo aj s ním. Vo Francúzsku ostal až do roku 1939 ako ranený emigrant. Keď v marci roku 1939 Hitler rozbil Československú republiku a na Slovensku vznikol Slovenský štát, Uram s vedomím, že Slovenský štát ho nebude stíhať za Haburskú vzburu, požiadal francúzske úrady, aby mu umožnili odísť na Slovensko. Po povolení francúzskych úradov sa dostal do Bratislavy. Tu bol Ústredňou štátnej bezpečnosti vypočúvaný a následne písomným vyhlásením zaviazaný, že po príchode domov, do Habury, zachová mlčanlivosť o španielskej ľavicovo orientovanej revolúcii. Na základe toho Nikolaj Uram o tejto veci mlčal až do oslobodenia.

A ako som sa ja dozvedel o Uramovi a Kaščíkovi?

Keď sa skončila 2. svetová vojna a ja som sa vrátil do rodnej obce, druhý deň po mojom príchode domov ma vyhľadal Nikolaj Uram. Ako komunista a pokrokový revolucionár sa chcel dozvedieť o živote bielo-

ruského ľudu a partizánskom hnutí v Bielorusku a Československu. Tak medzi nami vznikla naozaj priateľská debata, v ktorej som ho ja podrobne informoval o svojich poznatkoch z vojnového života a Uram zas informoval mňa o svojej revolučnej ceste z Habury do Budapešti, potom o ceste do Španielska a o jeho účasti v boji proti španielskym fašistom a návrate do Habury. Takéto besedy z nášho vojnového života boli medzi nami spolu tri a musím sa priznať, že som si z nich dodnes v pamäti uchoval v podstate všetko.

Táto moja skromná spomienka na vzburu maloroľníkov v Habure patrí haburským komunistom, organizátorom vzbury a všetkým občanom, ktorí sa na nej zúčastnili. Vďaka a spomienka patrí najmä tým, ktorí na svojom tele pocítili ozbrojenú buržoáznu moc v Československu. Patrí tým, ktorí akýmkoľvek spôsobom bojovali za práva a lepší život maloroľníkov v tejto horskej oblasti Slovenska.

Na úplný záver spomienky ďakujem haburským občanom Michalovi Semancovi (1930) a jeho manželke Márii Semancovej, rod. Ligusovej, za niektoré dôležité informácie o účastníkoch vzbury. Súčasne prosím čitateľov týchto riadkov o ospravedlnenie, že som sa vo väčšom rozsahu nezmiel o vzbure občanov v Čertižnom, pretože o nej nemám konkrétnejšie vedomosti.